

nasc, *bilāče*, 1965). I ho deu ser també a Mallorca, on fou recollit per primera vegada com a cat. pel DFgra. «vilatge: població petita» i Menorca («vilatge: village, pagus vicus», FebrCard.); i l'usà Alcover en les estrofes de *La Serra*, tan plenes de saba terral: «Soledat fe- 5 resta --- / trilleig de campanes que el vilatge endola; / endolats que resen i de dos en dos / cap al cementiri segueixen la caixa» (v. 140). En conclusió: ni és un terme que s'hagi de recomanar sense restriccions ni molt menys podem desaprovar els qui l'usen, sobre- 10 tot a la Catalunya Nord. D'aquí el següent, creació purament catalana.

Vilatjà: ja Busa-N., s. v. *vilà* «vilà o vilatjà: lo qui és de vila o poble»; *DTol.*, Belv., Lab.; «vilatjà, -ana: home, dona de vila (Vic); ex. les vilatjanes eixerides, 15 Verdaguer; el menestral vilatjà, JCollell; vilatjans i pobletans; les poblacions vilatjanes de Catalunya», *DAG*.

D'escrs. del N. del Montseny: «Com era bastant garlaire no vaig tardar en saber que, efectivament era 20 vilatjà de naixença, havent passat tota la vida a Barcelona»; «aparegué una bona mossa, de cara frescal y fina, trajo de bon tall, entre pagès y vilatjà ---», «no 't convé un jove setciències, arrematat, que enorgullit ab ses ínfules d'estudis, títols y diplomes, y envanit de sa regalia vilatjana, lo primer que faria seria tirarte a racó», MrnVayreda (*Carlinada* XII, 195; *Sang Nova*, I, § 10, 73; III, § 14, 246).

El sentit és, doncs, 'fill d'un poble', per oposició al fill de pagès o de ciutat. «La primera dona --- anava 30 descalça --- gairebé totes les pagedes y vilatjanes --- anaven sense res als peus», Verdaguer (*Exc. i Vi.*, O. C. Pop., 122.14). Amb el matis d'home rústic, grosser, de pagesívola educació: «m'he afegurat que un vilatjà 's dirigia a mi, allargant-me la mà de l'amic, però al- 35 sasant l'altra armada ---; paraules del vilatjà que ab la riulla del mal lladre, --- vol fer un tracte ab un home del camp ---», Verdaguer, a. 1867 (*Epist.* II, 196, 197).

Vilatà 'home de vila' (tarr. *DAG*, i ja NOLLER, *La Bogeria*) en realitat és més o menys usat pertot en el Princ. i en altres bandes, més usual en cat. central que vilatjà; viladà (?); convilatà. *Viler* 'el qui viu en vila' (cançó pop. cat. occ., *DAG*; cf. supra Jaume I); vilero 'pardal, passer domesticus' maestr. (CSalvador) i tort. (Vergés Paulí, *Espurnes* v, 15). *Vileta* [Belv.]. *Foraviler*; 40 *foravilerada*; *foravila*.

Vilà, de *vī(L)ANUS que tenim dret a postular per al llatí vulgar puix que ha deixat descendència vigorosa en totes les llengües romàniques d'Occident: it. i cast. *villano*, port. *vilão*, oc. *vilà(n)*, fr. *villain*. En totes 50 començà per ser 'habitant de pagès, gent de mas', d'on 'pagès, rústic' i després 'grosser', 'home baix, in-noble' (el fr. *villain* acaba fins i tot per significar 'dolent, mal').

En català fou molt viu en tota l'Edat Mitjana i encara s'usa literàriament. Com a substantiu per a 'rústic, pagès': «En la casa d'aquell burguès entrava un vilà, qui treya fems de la stabla», Lull (*Merav.*, *NCL* III, 25); «ni muyler de cavayler qui ha fiyl de vilà no honra cavayler, e destruu la antiguitat de li- 60

natge de cavayler; ni cavayler qui, per desonestat, haja fiyl de vil fembra, no honra paratge ni cavayleria», Lull (*L. d. Orde de Cavayleria*); «*Vilan* ne vilana ne clergues --- nuyl hom no gos oucure ne naffrar», *Usatges*, ms. de Vic S. XIII (*AIEC* I, 305, 18).

Però tot seguit se li va superposar el significat moral que en feia un sinònim de 'persona vil': en aquest ús sovint hi havia conservació de la -n (com ja ho hem vist en els *Usatges*) deguda a la freqüència de l'ús proclític (*vilan veí*, *vilan ase* etc.) i sovint també en forma femenina: «respòs --- lo cavall ---: --- lo pus vilan e lo pus desconent animal qui sia al món és l'hom», Eiximenis (*Terç*, § 946, *NCL* VI, 122.27). «Fan estar la serventa --- ab mil retrets --- cridant, blastomen-les dents: ---Ve a mal guany, vilana traidora, que no est bona sinó a escatar peix e lavar les escudelles, crida'm aqueixa altra, qui ---» *BMetge* (*Somni* III, 110.21); «oh malvat vilà e desconexent», Eiximenis (*Dotzèn*, § 164, *NCL* VI, 74.15, 75.1); *vilà*, Reixac (*Questa*, 66.6). En lèxics des de JnEsteve: «vilà: rusticus»; «lo vilà no lo y vol dar: rusticus se negat daturum» (*LiEleg.* k-8); Busa-N. «vilà en la criança: rusticus»; OPou: «vilà: home de poc ànimo y vilà: timidus in re aliqua, ignavus», «fer alguna cosa vilanament: timide, abjecte» (*ThPu.*, 303); *DTol.*, Belv. etc.

També, però, apareix tot seguit amb el valor purament adjectiu, i aplicat a coses i conceptes: «Hom irat --- con ja morts hòmens e dites paraules vilanes ---»; «lo cambiador no volc fer almoyna al pobre, ans li dix moltes paraules vilanes e mal ensenyades»; «clergues --- ergulloses e de vilanes paraules», Lull (*Do Pu.*, Gili, p. 164; *Merav.*, *NCL* II, 49; *Blanq.* II, 88.13). «Yo us he dites vilanes e folles paraules, de les quals me penit ---», Eiximenis (*Do Comp.*, *NCL*, 35), «lo vilan amor --- qui ab loncs pensaments e falagaries lo nodrix, tart puyts pot recusar lo seu jou», *Fiameta* (ed. gòtica, § 15, 30).

Vilanament: «*Vilanament* fo lo jutglar reprès per lo rey, e per los barons de la cort fo ferit e batut», Lull (*Merav.*, *NCL* IV, 90); «aquells malvats homeiers --- posaren lurs cruels mans contra Tu --- Tiragassaven- te, senyor meu, fort vilanament --- així com si fosses un gran ladre e públic malfeytor», BOliver (*Excitat.*, 138).

Avui vilà ha deixat de ser mot vulgar, pertot fora de Mall.: allà, a la pagesia es conserva en el sentit primitiu de 'habitant a pagès', i anàlegs. Allà llegim vilà adj. per a 'vilatà' (*BDLC* x, 210); subst. 'el qui habita a vila (per oposició amb el qui habita en una possessió) entre els segadors de Lluçmajor: *BDLC* XIV, 204. I sobretot entre els pastors de cabrum i bestiar de llana manacorins, té també sentits com 'vilatà' (*BDLC* IX, 287); «doblanís ab ou cruu --- és el remey més eficaç i més propi de pastors i cabrers vilans»; «armen aqueixes cabres [les *casolanes*] els *sorters* (poseïdors de *sorts*) o vilans, i les se'n menen --- a llur *sort* i allà les fan pasturar» amb *sorts* explicat «bossins de terra mil-lorats» (*BDLC* VII, 161; IX, 210).

Vilania: es promet als sarraïns que evacuen «que